

Кирило-Методиевски научен център – БАН
Международна научна конференция
„Пътят на Кирил и Методий –
пространствени и културно-исторически измерения“
27–29 октомври 2021

Иван П. Петров

Мисли, ум, сърце и разум: превъплъщенията на
гр. δίανοια в някои преводни съчинения от
старобългарската книжнина

Словното богатство на Учителното
евангелие на Константин Преславски:
старобългарско-гръцки и гръцко-
старобългарски речници и индекси

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

νοῦς: διάνοια в класиката и късната античност

- „интуитивен“ : дискурсивен ум

ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ καὶ λεγούσης τῆς διανοίας Arist.*de An.*433a2

когато разумът предписва [нарежда_{ИП}], а разсъждението съветва/ прев. М. Марков;

wenn der Geist den Befehl gibt und die Vernunft sagt/ G. Knapinger

- πᾶσα δ. ἢ πρακτικὴ ἢ ποιητικὴ ἢ θεωρητικὴ Arist.*Metaph.*1025b25 –

Така че, ако всяко размишление е или практическо, или творческо или теоретично/
прев. Н. Гочев (изд. Дива, 2019)

- τὰς τῶν ὀνομάτων διάνοια Pl.*Cra.*418a;

- τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν Arist.*de An.*404a17; има същия смисъл/ пр. М. Марков

- ἡ φυσικὴ διάνοια τοῦ νόμου Aristeas171 естественият смисъл на закона/ прев. И.П.

διάνοια: решения

- ΜΖΙΣΛЬ (SinEu.,Fid.Orth., Dogm., Haex., De hom., Nativ1,2, Изб. 1073, УЕ, VA1)
  - **Ι ΒΥΣΕΙ҆Н ΜΖΙΣΛЫ҆Н ТВОЕИ҆Н** ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου Μτ 22,37 (Mar As Zogr^b Ostr Nik)
  - ΜΖΙΣΛЫННОЕ око τῆς διανοίας ὄμμα Изб. 1073
- ΟΥΜЪ (SinEu.,Изб. 1073, Изб. 1076, Haex., Злат., Иез., De hom., Ap.III, УЕ, VA1)
  - **Ι ΒС҆҃МЬ ОУМОМЬ ТВОИМЬ** ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου Mc 12,30 Zogr Nik^b (μζισлиѣ Mar)
  - Τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ τὴν διάνοιαν ἡμῶν κατεφώτισεν
ИМА БОЖИЕ НАРОКЪ ОСВѢТИ НЗИ ОУМЪ Haex. 9a16-18
  - ОУМОМЬ ЧИСТОМЬ διάνοια καθαρᾷ Изб. 1073
- ПОМЪИСЛЪ (Изб. 1076, Fid.Orth., Dogm., Haex.)
  - ОТЪ ГРОБА И ИСХОДЪ ПРѢИДЕТЪ ВЪСЕГО ПОМЪИСЛА διάνοιαν Supr 501,17sq;
- ПОМЪИШЛѢНИЕ (SinEu.,Dogm., УЕ)
  - В҆С҆҃МЬ ПОМЪИШЛѢНЬЕМЬ ТВОИМЬ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου L10,27 (Zogr Mar Sav Ostr)

διάνοια: решения

- ραζοуμъ (Изб. 1073, Изб. 1076, Иез., Ип.-Дан., Fid.Orth., Наех. Ар.III)
- [ραζοуμѣньє (Fid.Orth.,)
- [ραζμъислъ, ραζμъишление (Dogm., VA1)
- сѢВѢСТЬ (Злат., Ар.III, УЕ)
  - нъ волѣѣ єдинѣ и сѢВѢСТЬ ѷистѣ διανοίας Supr 493,15
  - оуи же сѢде ѣлетъ. ли сѢВѢСТЬНЪИѦ. ли телеснѣНЪИѦ ὀφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, ἢ τοὺς τῆς διανοίας ἢ τοὺς τοῦ σώματος УЕ 5/29с4-7
- сѢМЪИШЛЕНИЕ
  - оубоужаю възпоминаниємъ ѷѷистое сѢМЪИШЛЕНИЕ τὴν... διάνοιαν 2P 3,1 Christ Slepč Šiš
- сѢМЪИСЛЪ (Ар.III, Злат. De hom. Dorm.1, Бор.Син., VA1) ,
- сръдъце (Злат., Иез.)

Шестоднев

- Ουμъ

Τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ τὴν διάνοιαν ἡμῶν κατεφώτισεν ИМА БОЖИЕ НАРОКЪ
ОСВѢТИ НЗИ ОУМЪ 9a16-18

- Разоумъ

Τὸ οἰκεῖον βούλημα τῆς διανοίας τῶν γραφῶν КНИЖЬНААГО РАЗОУМА РАЗОУМѢТИ
27c11-16

- Мысль

Συμβαδίζει γὰρ τῷ λόγῳ ἡ διάνοια, καὶ συνασθενεῖ τῇ γλώσση ὁ λογισμὸς
СЪ СЛОВЕСЕМЪ БО И МЫСЛЬ ГРАДЕТЪ И ОТЪНЕМАГАЕТЪ СЯ СЪ НАЗЫКОМЪ И МЫСЛЬ 161b12-16

- Помыслъ

Τὸ δὲ ἐν τῆς ἐν τῷ προστάγματι διανοίας πολύχουν τοσοῦτόν ἐστι
НЪ ПОМЫСЛЪ СКОРѢИ МЛЪНИИ 174d23-25

Изборник 1073

- ραζοуμъ (6в16 1 Йоан 5:20 вѣмъ ꙗко сѣъ вѣи приде и да намъ ραζοуμъ да ουвѣмы истоного б̄а, 66г24 ραζοуμъ ταύτην οὖν τὴν παιδείαν γνῶναι οὐ τῆς τυχοῦσης ἐστὶ διανοίας σε ουβο наказыание ραζοуμѣти. не простадо ραζοума есть.)
- МЪСЛЬ: 17а17-18 МЪСЛЪМИ ОШЪСТИИ τῆς διανοίας κινήμασι; 19г7-8 МЪСЛЬННОЕ ОКО τῆς διανοίας ὄμμα; 23а2; 147в21);
- Ουμъ: 27г6 διάνοια въ ουмѣ; 39г25 Варух 4:28; 52б12 ουмомъ ѳистомъ διάνοια καθαῤ; 58а11 въ ουмѣ не прѣсташе сзгрѣшадѣ κατὰ διάνοιαν; 66а8; 96а9 въ ουмѣ κατὰ διάνοιαν; 120в28 Второзак. 13:1-4; 122г4; 129в12; 130а11 ουμъ (ουμα неТВРЪДА διάνοιας οὐκ ἀσφαλοῦς); 159в26.

Учително Евангелие

- СЗВѢСТЬ

“Όταν γὰρ ὀρθὴ διάνοια ἦ, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ πρὸς τὸ πεισθῆναι τῇ ἀληθείᾳ.

КЕГДА БО ПРАВА СЗВѢСТЬ БОУДЕТЬ. НЕ ТРѢБОУЮЕТЬ ДЛЪГЪ СЛОВЕСЪ. ДА ВѢРОУЕТЬ ИСТИНѢ Cramer, II, 270.33-271.9 / 50d8-15 (слово 8)

- ПОМЪШЛЕНИЕ

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καγὼ “πέμπω ὑμᾶς,” ὑψοῖ αὐτῶν τὴν διάνοιαν

рекъ же яко посла ме ѡць и азъ послаю вы. износить имъ помъшление Cramer, II, 404.21-26 / 169a25-28 (слово 2)

- ΜΖΙΣΛЬ

οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθύος ἀσθενῆ τε καὶ ἀγεννῆ τὴν διάνοιαν ἕως τινὸς ἔχοντες καὶ ἀφεγγῆ καὶ χωλεύουσιν

отъ жїдовьскаго народа. имоуцие мзисль немощноу до врѣмене иетера. слѣпоу же и хромоу. Cramer II, 114. 12–25 / 193d3-10 (слово 41)

- ΟΥΜΖ

ἦτις ἐπειδὴν εἰς διάνοιαν ἔλθοι καὶ ἠδρυνθῆ,

ѡже кегда аце взиидеть и оутвърдитъ са въ оумѢ Cramer, II, 269.13-23 / 48d16-19 (слово 8)

Τретото слово против Арианите

- Ουμz

τήν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖξαι ουμz же истіны οὔκαzати. 135a13-14

πάλιν ἔχει τὴν διάνοιαν. πάкy иμάть ουμz. 15161

- Ραzουμz

Ταύτην ἔχοντος τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν Cz ράzουμz γλαγόлж иμѣишты 15263

ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν. πράвz имоушты ραzουμz. 16365

- C. Czвѣсть

γνωρίζονται σαθρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ῥάδιόν ἐστι συνιδεῖν,
иᾶвлáишты сá гнiлж иμδшты cзвѣсть. οὔδwбъ εἶсть cзгλάдати. 158a16-17

- D. Czмыкz

Εἰ ἦν κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν αἰδίως ὑπάρχων ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Θεὸν,
аште ви по вáшемδ cмыкж приносѣштыиъ сý оу' ба. 156a22-23

Избрани моменти: 1 Йо 5:20

- *Οἶδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἤκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν*
- и дастъ намъ съмъислъ *Сл, С 502, Х, Мат, Хв, Ш*
- и дастъ намъ разумъ *С93, С94, С88, Ч, ГБ, ОБ*
- и далъ естъ намъ свѣтъ и разумъ *ОБ*
- Изб. 1073: вѣмъ ꙗко снъ бжии приде и да намъ разумъ да оувѣмы истового бѣ бв16
- Ар. III: вѣмъ ꙗко снъ божіи приде. и дастъ намъ оумъ да знаемъ єдного истоваго 15061-2

Избрани моменти: ὀρθὴ διάνοια

- КҒДА БО ПРАВА СЗВѢСТЬ БОУДЕТЬ. НЕ ТРѢБОУЮЕТЬ ДЛЗГЪ СЛОВЕСЪ. ДА ВѢРОУЕТЕ ИСТИНѢ. "Όταν γὰρ ὀρθὴ διάνοια ἦ, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ πρὸς τὸ πεισθῆναι τῇ ἀληθείᾳ. УЕ 8/50d8-15
- πρᾶνς ἡμψιτεμς ράζογμς. ὀρθὴν ἔχόντων τὴν διάνοιαν ApIII 134612
- πρᾶνς ἡμογштa ραζογμς. ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν. ApIII 16365

Избрани моменти: ἡ αὐτὴ διάνοια

- ꙗко не тѣмъжде оумомъ кѣждо издрече словеса. ὅτι οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας ἐκάτερος τὰ αὐτὰ ἐφθέγγετο ῥήματα. УЕ 49/223a11-1
- тѣкожде и ѿтєнїе єже оѣъ иѡанна тѣжде рязоумѣ иѣмѣтѣ. Ὡσπερ δὲ ταῦτα καλῶς καὶ ὀρθῶς διανοούμεθα, οὕτω καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀνάγνωσμα τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. Ap III 150a22-23
- Пѣкы тѣжде рязоумѣ простираа рече гѣ. Πάλιν γὰρ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐπεκτείνων, φησὶν ὁ Κύριος· Ap III 152a6-7
- дана бысть ємѣ влѣсть. тѣмъжде ѡмомъ се все сѣвѣмъ Ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα γινώσκομεν, Ap III 165b21-22
- книжьнааго рязоума рязоумѣти Тὸ οἰκεῖον βούλημα τῆς διανοίας τῶν γραφῶν Наех. 27c11-16 [stark verkürzt und frei verändert - Aitzt.]

Избрани моменти: κατὰ διάνοιαν

- ποῦτο же недовольнъ есть. β̅ζ ουμνοιο β̅ροιο διὰ τί δὲ οὐκ ἀρκεῖται ὁ Θεὸς τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει UE 9/54a9-12
- Аще бо и м̅зисльѣ негодовахѣ. десать. И оуцителиева издрѣ//чениа жьдаахѣ εἰ γὰρ καὶ κατὰ διάνοιαν ἦλθουν οἱ δέκα, ὅμως τὴν τοῦ διδασκάλου ψῆφον ἀνέμενον UE 50/229b18-c2
- β̅ζ ουμ̅β̅ не пр̅встааше с̅згр̅шала κατὰ διάνοιαν Изб 1073 58a11 (+96a9)

Πομορφεμεν паралелизъм

- νοῦς – οὐμъ
- διάνοια – разоумъ
- διάκρισις – разсѣждение (но размъшление)
- συνείδησις – съвѣсть
- συλλογισμός – съмъислъ, съмъшление (но συλλογίζομαι помъшляти)
/!VA₃
- διαλογισμός – размъшление (но: мъислъ, помъислъ, помъшление)

Благодаря за вниманието!

ivan.petrov.ae@gmail.com

Докладът е разработена в рамките на проект „Словното богатство на Учителното евангелие на Константин Преславски: старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски речници индекси“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (договор КП-06-Н50/2).